

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

TÜRKİYE DÜNYAYA GÖZLERİNİ Mİ AÇIYOR?

Birleşmiş Milletler(BM)'in 9–11 Temmuz'da İstanbul'da düzenlediği “En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı” sessiz sedasız başladı ve bitti. Türkiye’de seçim dönemine denk gelmesi nedeniyle ulusal medyada fazla yer almaması belki talihsizlik olarak değerlendirilebilir, ama dünyanın kırılğan geleceği için önemli bir fırsat olan bu toplantının uluslararası medyada hak ettiği yeri bul(a)maması üzücü olmanın ötesinde düşündürücüydü. Oysa daha birkaç hafta önce G-8 liderlerinin dünyanın şanssız kesiminin feryadına “dikkat” çektiği (!) bir ortamda, BM Genel Kurul Başkanı El Halife’den BM Kalkınma Programı Başkanı Kemal Derviş’e kadar çok sayıda önemli ismin katıldığı toplantının daha çok ilgi toplaması beklenirdi.

Toplantı, Türkiye’nin küresel yaklaşımı ve duruşunda değişime değilse bile belli belirsiz bir evrilmeye işaret etmesi açısından da ilginçti. Türkiye’nin geleneksel olarak Batı ekseninde şekillenen dış politikası ile ekonomik ve güvenlik çıkarları açısından Güney’deki akranları yerine Kuzey’in gelişmiş dünyasıyla haşır neşir olma tercihindan farklı olarak bu sefer Küresel Güney’e genel bir açılım vardı. Oysa Soğuk Savaş’ın en yoğun yaşandığı bir dönemde, Nisan 1955’de Bandung Konferansı Bağlantısızlar Hareketinin temellerini atarken, Türkiye çoktan NATO üyesi olmuştu bile. 1970’lerde kalkınmakta olan ülkeler G-77 altında örgütlenerek “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen”¹ için mücadele verirken de, Türkiye aralarında yoktu. Kırk altı yıl önce “zenginler kulübü” OECD’ye üye olmayı ve örgütün “ortalamları aşağı çeken” üyesi konumunda kalmayı yeğleyen Türkiye, bugün de Güney-Güney işbirliğinin simgesi G-24 yerine, dünyanın en büyük 20 ekonomisini bir

¹ *New International Economic Order*, 1970’lerde kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmacı bakış açısının etkisiyle Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) aracılığıyla örgütlenerek küresel ticaret ve finans kurallarının değişimi yönünde gelişmiş ülkelere dayattıkları çerçeveye verilen isimdir. Başlangıçta baskı unsuru oluşturmakta başarı sağlamışlarsa da, 1980 döneminde borç krizinin patlak vermesiyle tasarı elle tutulur bir başarı kaydedemeden kalkınmakta olan ülkeler cephesi dağıldı.

Aslı Toksabay Esen

Dış Politika Etütleri

Türkiye Ekonomi
Politikaları Araştırma
Vakfı

TÜRKİYE DÜNYAYA GÖZLERİNİ Mİ AÇIYOR?

araya getirerek finansal piyasalar arasında eşgüdüm sağlamaya çalışan G-20'nin üyeliğini tercih ediyor. Bunun altında yatan temel unsurlar, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler algısının reel politik temelden beslenmesi, somut ve pratik çıkarlara dayanması ve Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinin Batı'ya ve istikrar arayışına dönük bileşenleri.

Dolayısıyla Türkiye'nin en az gelişmiş 50 ülkenin toplantısına ev sahipliği yaptığını, bununla da yetinmeyip, Dışişleri Bakanı'nın ağzından, dünyanın yoksunluk ve yoksullukla boğuşan ülkelerine işbirliği ve uluslararası platformlarda sözcülük sözü verdiğini görmek şaşırtıcı oldu. Türkiye bu vesileyle uluslararası kalkınma konusunda yaptığı atılımları, sağladığı resmi kalkınma yardımı rakamlarındaki artışı, yardıma muhtaç ülke konumundan çıkıp yardım sağlayan ülke konumuna geçtiğini dünyaya hatırlatma fırsatı da buldu. Bu veriler hem Türkiye'nin sınıf atladığına, hem de bakış açısındaki dönüşüme işaret ediyor. Belki de Türkiye, bizler farkına varmadan, küresel bir geminin iskele tarafı su alırken sancak tarafında düğün dernek yapılamayacağını, uluslararası dayanışmanın idealizmin alanından çıkıp reel politik kaygıların göbeğine oturduğunun ayırımına varmaya başladı ve bu toplantı ile verilen sözler de bunun işaretleri.

En az gelişmiş ülkeler listesiyle, geçtiğimiz günlerde *Foreign Policy* dergisi ve *Bariş Fonu* tarafından açıklanan başarısız devletler listesi arasındaki paralellik,² bu algının temelsiz olmadığını gösteriyor. Küreselleşmenin kazanımlarını dünya çapına yaymak konusundaki başarısızlık dünya çapında bir küskünler ordusu yaratarak şiddeti, terörizmi ve çatışmaları tetikliyor. Geleneksel tehdit algılarının bir yana bırakıldığı, asimetrik risk kavramının giderek daha sık telaffuz edildiği bir çağdayız. Güvenlik kavramı da artık gıdadan çevreye, devlet-dışı oluşumlardan insan kaçakçılığına kadar geleneksel realist çerçeveye sığmayan pek çok ögeyi içine alarak genişlemiş durumda. Genel olarak reel politığın tehdit algısının da giderek daha kapsayıcı bir hale geldiği söylenebilir.

Genişleyen güvenlik kavramı ve tehdit algısı İstanbul'da konuk edilen temsilcilerin geldikleri ülkeler için bir avantaj oluşturur mu? Buna çabuk ve kesin bir yanıt vermek güç. Dünyada acil çözüm bekleyen fakat acil olarak çözümlenemeyecek kadar çetrefil birçok sorun var. Dünya nüfusunun yarısı günde iki doların, beşte birinden fazlası da bir doların altında gelir düzeyine sahip.³ İstanbul'daki konferansa katılan en yoksul ülkelerde bu oran nüfusun %73'üne kadar çıkıyor.⁴

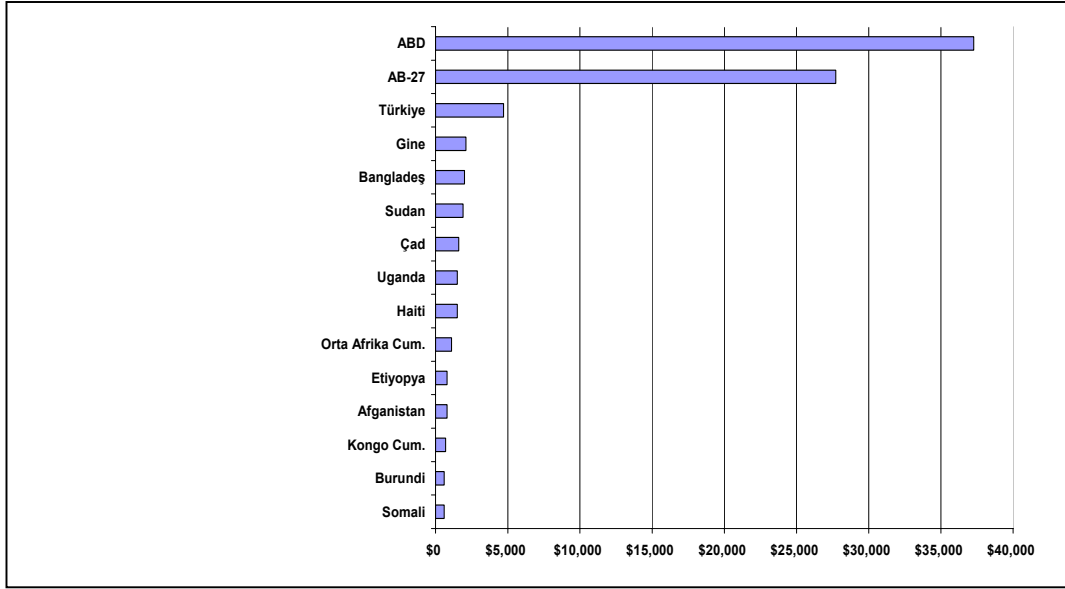
Grafik 1. Kişi başına düşen milli gelir (2005)

² *Foreign Policy*, No162, Temmuz-Ağustos 2007.

³ http://www.unmillenniumproject.org/resources/fastfacts_e.htm.

⁴ *Human Poverty Index for LDCs 2005*, <http://www.un.org/special-rep/ohrlls/ldc/2005%20human%20poverty%20index.pdf>.

TÜRKİYE DÜNYAYA GÖZLERİNİ Mİ AÇIYOR?

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators

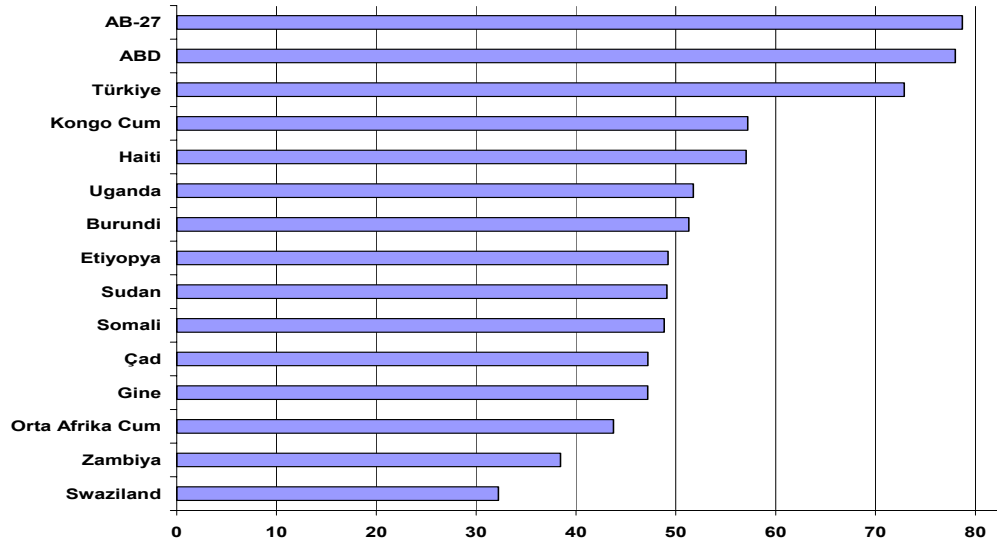
2006

Küresel ısınmanın kuraklık, kıtlık ve salgın hastalık gibi etkileri en yoksul ülkelerde en fazla hissedilecek. Sayıları 40 milyondan aşan HIV/AIDS hastalarının yaklaşık üçte ikisi bu ülkelerde yaşıyor. HIV/AIDS ve önlenebilir hastalıklara verilen kurbanlar ve 40 yaşa kadar düşen ortalama ömür bu ülkelerin geleceğini de yok ediyor.⁵ Sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerine erişimi olmayan milyarlarca insanın önemli bir kısmı da bu bölgelerde. Gerek ülkelerin iç siyasal ve ekonomik işleyişindeki, gerekse dünya düzeninin kurgusundaki çarpıklıklar nedeniyle durum düzelmeye eğilimi göstermiyor.

Grafik 2: Doğumda beklenen ortalama ömür, 2007 tahminleri

⁵ “Shorter Lives Trouble Poorest Countries”, *Inter Pres Service News Agency*, 14 Mart 2006, <http://www.un.org/special-rep/ohrlls/NewsArchive/interviewips.pdf>.

TÜRKİYE DÜNYAYA GÖZLERİNİ Mİ AÇIYOR?

Kaynak: *CIA World Factbook*,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2102rank.html>.

Konferansta söz alan konuşmacıların üzerinde uzlaştığı temel noktalardan biri küreselleşmenin kaybedenlerinin sorunlarına çare bulunması gerektiği idi. Dünya sisteminin tarihsel gelişimi ve bugünkü yapısının altında yatan güç dengeleri hesaba katıldığında, çare bulma ödevinde kaybedenler kadar kazananlara da iş düşüyor. Oysa bugün Kuzey-Güney ilişkisi daha çok yardım-borç sarmalında geliyor. Kalkınma yardımları sihirli değnek gibi görünse de bir dizi ciddi sorun var. Yardımın çok büyük bir kısmı hibe yerine borç olarak verildiğinden uzun vadede sorun katlanarak büyüyor. 1997-1999 döneminde çok taraflı uluslararası yardım kuruluşlarının⁶ sağladığı finansmanın %48'i hibe, %52'si borçtan oluşmaktaydı⁷. Türkiye'nin de yakından bildiği gibi borç hızlıca katlandığından aradaki makas giderek açılıyor. Bugün yoksul ülkelerin her yıl geri ödediği borç miktarı aldıkları yardımların yaklaşık on katına ulaşmış durumda.⁸ Bu durum aynı zamanda ülkelerin yurttaşlarına sağlayabileceği temel hizmetlere de hem nicelik hem nitelik bakımından darbe vuruyor.

Sağlanan yardımın ezici bir çoğunluğu da koşullara bağlı. Bunlar kimi zaman iyi yönetim ve yolsuzlukla mücadele gibi teorik düzlemde

⁶ Uluslararası Kalkınma Birliği, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler, Bölgesel Kalkınma Bankaları, Avrupa Birliği, vs. Bu durum, kuruluşlar arasında önemli farklılıklar arz ediyor. Birleşmiş Milletlerin sağladığı finansmanın tamamı hibeyken, Uluslararası Para Fonu yalnızca borç yoluyla destek veriyor.

⁷ Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), "IDA, Grants and the Structure of Official Development Assistance," Ocak 2002, <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/grantsANDstructure.pdf>

⁸ European Network on Debt and Development, *Debt Reduction for Poverty Eradication in the Least Developed Countries: Analysis And Recommendations On LDC Debt*, Temmuz 2001
<http://www.wider.unu.edu/conference/conference-2001-2/poster%20papers/EURODAD%20Mills.pdf>

TÜRKİYE DÜNYAYA GÖZLERİNİ Mİ AÇIYOR?

ülkelerin siyasal gelişimine katkı sağlaması beklenen şartlarken, neoliberal ekonomik projenin özelleştirme ve mali disiplin gibi bileşenleri de bu çerçeveye eklenebiliyor. Bunun yanı sıra, öne sürülen şartlar arasında, nakdi yardımlarda verilen paranın yardımı sağlayan (donör) ülkenin ürettiği malları satın almak için kullanılması, gıda yardımı gibi aynı yardımlarda ise sağlanan malzemenin donör ülkede üretilmiş olması koşulları da çok sık görülüyor. Genel çerçevede uluslararası kalkınma yardımları, dayatmacı, göstermelik, etkisiz ve çıkarıcı olmakla suçlanıyor. Ancak terazinin öbür kefesinde çözüm bekleyen insanlık dramları göz önünde tutulduğunda, yardım hala gerekli. Bu konudaki performansın da çok iç açıcı olduğu söylenemez. Gelişmiş ülkelerin pek azı (Hollanda, Danimarka, Norveç, İsveç, Lüksemburg; ayrıca Kuveyt) sağladıkları uluslararası kalkınma yardımının ulusal gelirlerine oranı bakımından BM'nin belirlediği %0,7 eşiğini aşıyor. Türkiye ise son yıllarda verdiği yardım miktarını önemli ölçüde arttırarak AB'nin yeni üyeleri için belirlediği %0,17 düzeyini yakaladı.⁹

Elbette Türkiye'nin dünyanın çeperlerinde kalan ülkelere gösterdiği ev sahipliğini ve onların sözcülüğünü üstlenme girişimini yalnızca bir iyi niyet göstergesi olarak okumak da yanlış olur. Türkiye 2005 yılını "Afrika", 2006 yılını da "Latin Amerika" yılı olarak ilan ederken temel saik ticaret ve yatırım fırsatlarını arttırmaktı. Bu toplantının da dayanaklarından birinin Türkiye'nin 2009-2010 döneminde BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine adaylığı konusunda destek arayışı olduğu açıkça ifade ediliyor. Ne de olsa BM Genel Kurulu her ülkenin bir oya sahip olduğu bir platform. Türkiye'nin seçilmesi için 128 oy gerekirken 50 oy azımsanacak bir oran değil.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilere bakışı akşamdan sabaha realist perspektiften idealist bir duruşa evrilmiş değil. Fakat karşı karşıya olduğumuz durum çok boyutlu politika söyleminin hayata geçirildiğine dair bir ipucu olabilir. Türkiye son dönemde İslam Konferansı Örgütü'nden Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne değin birçok platformda liderliği zorlayarak, Türk dış politikasının geleneksel ABD-AB eksenine ek seçenekler üretme yolunda gayret sarf ediyor. Devletin diplomatik ilişkilerini çeşitlendirme girişimi, özel sektörün ticaret ve yatırım alanını genişletme çabalarına paralel gidiyor. Bu durumda dünyaya bakarken artık daha geniş bir ufukumuz olduğunu söyleyebilir miyiz? Umalım da öyle olsun...

⁹ <http://www.turkeyforunsc.org/aboutcandidature.php>